

Вадим СТЕПАНЧУК

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОСТОРОВУ КЛАСИФІКАЦІЮ МУСТЬЕРСЬКИХ ІНДУСТРІЙ

Систематичний опис і класифікація серії артефактів палеолітичної пам'ятки є першою і необхідною умовою підготовки археологічного джерела до наступного етапу його дослідження. Оскільки йдеться про пам'ятки кам'яної доби, і тим більше мустьєрського часу, то завдання археологічної процедури підготовки джерела полягає в описі і класифікації інвентаря, головним чином кам'яного.

Загальною практикою став облік якнайбільшої кількості ознак та особливостей кам'яного інвентаря, найдетальніша характеристика його технічних, технологічних, типологічних аспектів. Проте серед науковців немає одностайності щодо того, в який спосіб проводити таку характеристику, які показники вважати більш істотними, наслідком яких причин треба вважати ті чи інші ознаки та особливості кам'яних артефактів. І все ж таки на початковому етапі систематичної підготовки джерела на перший план виступає питання „яким чином“ класифікувати. Питання інтерпретації стає вагомішим на наступному етапі класифікації палеолітичних колекцій, а саме на етапі класифікування уже не в межах однієї пам'ятки, а групи пам'яток локального або ширшого регіону.

В археології кам'яної доби принаймні на нинішній день неможливе вироблення єдиної універсальної і водночас детальної та докладної мови. Це давно вже стало зрозумілим у відношенні до типологічних розробок, а внаслідок застосування методики „технологічних ланцюгів“ щораз виразніше проявляється і у відношенні до технологічних досліджень. Запропонована у Франції типологічна „мова“ здається занадто спрощеною нам на Сході. Це, закономірно, веде до вироблення нового лексикону. У той же час очевидною є необхідність „мови“, зрозумілої дослідникам навіть дуже віддалених територій. Нам здається виправданим, продовжуючи „лінгвістичну“ аналогію, іти шляхом розробки власних регіональних „говірок“ у типології, але разом з тим не забувати, що ці „говірки“ навряд чи будуть повністю зрозумілі дослідникам інших країн. Їх треба паралельно „перекладати“ і на загальнозрозумілу, хоч і багато в чому спрощену „мову“ типіста Ф. Борда.

Систематизація і впорядкування уже не матеріалів окремого комплексу, а низки таких комплексів логічно впливає з першого етапу класифікування: усередині окремого інвентаря конкретної пам'ятки. Мета ж

другого етапу класифікування може бути визначена як пошук угруповань типологічно і технічно подібних пам'яток у часі й просторі.

Розглянемо ближче наявні у колишньому радянському палеолітознавстві підходи до просторового поділу середньопалеолітичних пам'яток.

Найбільш аргументовано і детально розроблена просторова класифікація пам'яток запропонована В. Гладиліним¹. Він розрізняє три рівні такого просторово-описового поділу². Найвищий рівень — „варіант“ — характеризується загальними рисами техніко-типологічного виду індустрій. Критерієм виділення варіантів є, за В. Гладиліним, поєднання трьох хронологічно стабільних ознак: розмірів знярядь, рівня двобічної обробки, рівня зубчато-виїмчастих знярядь. Принагідно відзначимо, що найчастіше піддається критиці твердження про надійність при класифікації пам'яток ознаки „розмір знярядь“³. Для кожної з перелічених ознак встановлено критичний рівень. Так, для метричного критерію він становить величину, що дорівнює 5 см, унаслідок чого належність індустрій до так званих „мікро“ або „звичайних“ вирішується простим кількісним переважанням виробів з розмірами менше або більше 5 см. Для другої ознаки — рівня двобічної обробки — критичний рівень становить 5 відсотків. Віднесення індустрії до зубчастого варіанту вирішується позитивно, якщо показник зубчато-виїмчастих знярядь перевищує 50 відсотків.

Як бачимо, віднесення конкретної індустрії до того чи іншого варіанту має значною мірою штучний, механічний характер, який задається жорстко встановленими кількісними критичними величинами. Це в деяких випадках призводить до досить складних ситуацій.

Так, труднощі виникають із визначенням індустрій, що балансують на межі переходу від мікро- до звичайних, від одnobічних — до двобічних, від звичайних — до зубчастих. Виразним прикладом може слугувати комплекс другого мустьєрського шару кримської стоянки Пролом II, зі 195 знярядь якого 96 мають розміри до 5 см, а 99 — більше 5 см⁴. Аналогічний приклад, але вже у площині з'ясування „двобічності“ індустрії, демонструють матеріали нещодавно відкритої стоянки ГАБО у південно-західній частині Криму⁵.

Очевидно, що при інтерпретації таких „прикордонних“ індустрій кожен раз необхідний індивідуальний підхід, якісь додаткові дані та міркування, які б дали змогу зробити вибір. Бо хоч належність індустрій до одного варіанту не обов'язково означає генетичну спорідненість, але віднесення споріднених індустрій (як у випадку з інвентарями багатощарової стоянки

¹ Гладилін В. Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы.— К., 1976.— 230 с.

² Гладилін В. Н. Принципы и критерии локального подразделения раннего палеолита // Первобытная археология. Поиски и находки.— К., 1980.— С. 21—37; його ж. Ранний палеолит // Археология Украинской ССР.— К., 1985.— Т. 1.— С. 12—54; його ж. Проблемы раннего палеолита. Автореф. дисс. ... докт. ист. наук.— Новосибирск, 1989.— 53 с.

³ Колосов Ю. Г. Мустьєрские стоянки района Белогорска.— К., 1983.— 207 с.; Праслов Н. Д. Ранний палеолит Русской равнины и Крыма // Палеолит СССР. Археология СССР.— М., 1984.— С. 94—134; Степанчук В. М., Чабай В. П. Про критерії виділення мікроіндустрій в мустьє // Археологія.— 1986.— Вип. 56.— С. 1—13.

⁴ Колосов Ю. Г., Степанчук В. Н. Новая мустьєрская стоянка в гроте Пролом II // Каменный век: памятники, методика, проблемы.— К., 1989.— С. 61—72.

⁵ Колосов Ю. Г., Степанчук В. Н., Чабай В. П. Мустьєрская стоянка им. Глеба Анатольевича Бонч-Осмоловского // Российская археология.— 1993.— № 3.— С. 119—129.

Пролом II) до різних варіантів схиляє до думки про недосконалість критеріїв класифікації пам'яток.

Наступний рівень просторово-описової класифікації індустрій В. Гладиліна — „фація“. Під цим поняттям маються на увазі сукупності індустрій, які, можливо, мають спільне походження і не завжди характеризуються чіткою територіальною локалізацією⁶. Ці сукупності встановлюються завдяки збігові рівнів найбільш масових типологічних класів знарядь та прийомів їх виготовлення⁷. На практиці у деяких випадках вони виділяються за технологічними особливостями індустрій (наприклад, орієнтовані на левалуазьке розщеплення пам'ятки Карпатської фації варіанту звичайного муст'є) або за особливостями типологічної структури набору знарядь (наприклад, Кіік-Кобинська фація варіанту мікромустьє двобічного, в інвентарях якої переважають гостроконечники та ножі з конвергентними лезами).

Основний рівень класифікації індустрій — „тип“. Належність до того чи іншого типу індустрій визначається за сукупністю техніко-типологічних показників комплексів з наголосом на специфічних формах та стійкому поєднанні звичайних типів⁸. На практиці це з'ясовується шляхом порівняння відсоткового вмісту знарядь на рівнях класів, відділів та типів. У більшості випадків тип індустрії характеризується чіткою територіальною та хронологічною локалізацією.

Класифікація індустрій за В. Гладиліним являє собою, на наш погляд, найбільш розроблену та аргументовану схему локального поділу пам'яток середнього палеоліту. На нинішній момент викристалізувалося кілька інших подібних схем⁹, які в тій чи іншій мірі увібрали в себе та підсумували уявлення про можливість локального поділу пам'яток середнього та нижнього палеоліту. Основним засобом, за допомогою якого проводилося з'ясування ступеня подібності пам'яток, було поняття культури, яке широко увійшло у вжиток палеолітознавства у 70-ті рр.¹⁰ Більш узагальнюючими рівнями поділу пам'яток, поряд із варіантами і фаціями, виступають також шляхи розвитку і лінії розвитку.

„Шлях розвитку“ було запропоновано як поняття, що дає змогу встановлювати загальні закономірності у розмаїтій палітрі палеолітичних індустрій. За Г. Григор'євим, який запропонував це поняття, шлях розвитку характеризує подібність індустрій, що не локалізуються у часі і просторі. Загальна причина такої подібності вбачається у збігові завдань, що

⁶ Гладилін В. Н. Принципы и критерии локального подразделения...— С. 21—37; його ж. Ранний палеолит...— С. 12—54.

⁷ Гладилін В. Н. Проблемы раннего палеолита...— С. 3—7.

⁸ Там само.— С. 96.

⁹ Борисковский П. И. Введение. Краткая история изучения палеолита. Обзор источников // Палеолит СССР. Археология СССР.— М., 1984.— С. 9—16.

¹⁰ Григорьев Г. П. Начало верхнего палеолита и происхождение *Homo sapiens*.— Л., 1968.— 220 с.; Праслов Н. Д. Ранний палеолит Северо-Восточного Приазовья и Нижнего Дона // Материалы и исследования по археологии СССР.— 1968.— № 157.— 156 с.; Колосов Ю. Г. Багатшарова муст'єрська стоянка Заскельне V в Криму // Археологія.— 1971.— Вип. 3.— С. 50—58; Гладилін В. Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы.; Анисюткин Н. К. Об археологических культурах муст'є (по материалам Поднепровья) // Археологический сборник Государственного Эрмитажа.— 1977.— № 18.— С. 5—9; Любин В. П. Муст'єрские культуры Кавказа.— Л., 1977.— 224 с.

постають перед суспільством на певному етапі його розвитку¹¹. Подібність індустрій проявляється у наявності специфічної з'єднуючої групи знарядь, яка має оригінальний склад для кожного окремого шляху розвитку.

Для мустьєрської доби Г. Григор'єв розрізняє шість шляхів розвитку: левалуазький, типовомустьєрський, понтійський, прондницький, бокштайнський, зубчастий. Як впливає уже з наведеного переліку, в основу виділення шляхів розвитку покладено різні критерії. В одних випадках це технологічні (левалуазький та понтійський шляхи розвитку), в інших — типологічні ознаки.

Не зовсім ясным є співвідношення шляху розвитку з палеолітичною культурою. Початково шлях розвитку розглядався як вищий, ніж культура, рівень класифікації палеолітичних індустрій. Пізніше була запропонована теза про більшу характерність для мустьєрської доби не культур, а шляхів розвитку¹². Іноді терміни „культура“ і „варіант“ застосовуються Г. Григор'євим як синоніми поняття „шлях розвитку“¹³.

Наступне аналогічне за рівнем узагальнення поняття „лінія розвитку“ було запропоноване В. Любіним. Лінії розвитку визначаються як територіально нецілісні, близькі в техніко-типологічному відношенні індустрії. Причини такої подібності, за В. Любіним, можна вбачати у генетичній спорідненості, в дії процесів дифузії в умовах тривалого спільного перебування на одній території, в подібності екологічних умов¹⁴.

Запропоноване поняття було застосоване В. Любіним для поділу палеолітичних пам'яток Кавказу. В мустьє цього регіону виділяються три лінії розвитку, а саме: мустьє зубчасте, мустьє типове, мустьє шарантське. У рамках ліній розвитку можуть виділятися окремі культури¹⁵.

Таким чином, у 70—80-ті рр. в тодішньому радянському палеолітознавстві було запропоновано три основних варіанти підходів до просторової класифікації пам'яток середнього палеоліту. Ці підходи подібні до коротко охарактеризованих нами вище, але не ідентичні. Найбільшу подібність, на наш погляд, можна вбачати між „лініями розвитку“ В. Любіна та „фаціями“ В. Гладиліна. Вони виділяються на однаковій основі загальної подібності техніко-типологічних показників, описуються порівняльними характеристиками, та, на думку дослідників, які їх запропонували, подібними є причини їх виникнення. Певну подібність В. Гладилін вбачає між запропонованим ним поняттям „варіанту“ та „шляхом розвитку“ Г. Григор'єва¹⁶.

Схеми В. Гладиліна, Г. Григор'єва та В. Любіна, що впорядковують різноманітність техніко-типологічних проявів мустьє, мають спеціальний,

¹¹ Григорьев Г. П. К различению признаков генетического родства, диффузии и синстадиальности // VII международный конгресс до- и протоисториков. Доклады и сообщения археологов СССР.— М., 1966.— С. 27—35.

¹² Григорьев Г. П. Развитие классификации палеолита и восстановление общественного устройства по данным археологии // Преемственность и инновации в развитии древних культур.— Л., 1981.— С. 27—31.

¹³ Григорьев Г. П. Палеолит Африки // Палеолит Мира...— Л., 1977.— С. 45—193.

¹⁴ Любин В. П. Мустьерские культуры...— С. 224; його ж. Ранний палеолит Кавказа // Палеолит СССР. Археология СССР.— М., 1984.— С. 45—93.

¹⁵ Любин В. П. Мустьерские культуры...— С. 1—224; його ж. Ранний палеолит...— С. 60—62; його ж. О проявлениях локальных различий в нижнем палеолите // Успехи средне-азиатской археологии.— 1972.— Вып. 2.— С. 19—29.

¹⁶ Гладилін В. Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы...— С. 114.

як підкреслює В. Гладилін, „суто класифікаційний“ сенс¹⁷. Така, за його словами, „систематизація пам'яток створює необхідну базу для виділення конкретних культурно-історичних спільностей“¹⁸. Варто погодитися з В. Гладилінім щодо тричленної ієрархії варіанта — фації — типу, запропонованої ним для встановлення подібності пам'яток, тобто засобу, що надає необхідні дані для інтерпретаційних культурно-історичних розвідок.

Для позначення такого роду культурно-історичних спільностей запропоновані поняття „культура“, „культурна область“, „регіон“, „зона“, „провінція“¹⁹. Не вдаючись до детального розгляду складних питань взаємовідносин і семантичного наповнення цих понять у працях різних дослідників, зокрема О. Формозова²⁰, зупинимось на запропонованих В. Гладилінім зв'язках-переходах від просторово-описового, класифікаційного до інтерпретаційного, культурно-історичного рівня досліджень.

В. Гладилін розрізняє для мустьєрського часу три категорії культурно-історичної спільності пам'яток, а саме: культура, культурна область, зона²¹ (у ранішій праці „зона або провінція“²²). Загалом, з поправкою на історичний характер цих спільностей, тобто на несталий характер їх показників, вони розглядаються як аналоги подібних підрозділів, виділених для більш пізнього часу — епохи пізнього палеоліту. „Тип індустрії“ загалом співвідноситься з „археологічною культурою епохи палеоліту“, „фація“ — з „культурною областю“. Найбільш узагальнююча категорія просторової класифікації — „варіант“ — може характеризувати „зону“. Але, на відміну від „фації“ і „типів“, „зона“ характеризується не одним варіантом, а цілою їх сукупністю.

Зупинимось детальніше на зв'язці „тип індустрії“ — „культура“.

Суто класифікаційна категорія „тип індустрії“ фіксує якусь культурно-історичну спільність первісного суспільства, для означення якої використано поняття „археологічна культура“.

Що являє собою культура середнього (раннього) палеоліту з погляду В. Гладиліна? Це, за його словами, вузьколокальні групи одночасових або різночасових, але генетично пов'язаних пам'яток, які розташовані на одній порівняно невеликій території і мають значний ступінь подібності у наборі виробів, передусім у специфічних формах та своєрідних сукупностях тих чи інших звичайних типів інвентаря²³. Чи можна погодитись

¹⁷ Гладилін В. Н. Проблемы раннего палеолита...— С. 34.

¹⁸ Там само.— С. 34.

¹⁹ Замятнин С. Н. О возникновении локальных различий в культуре палеолитического периода // Труды Института этнографии АН СССР.— Новая серия.— 1951.— Т. XVI.— С. 89—152; Рогачев А. Н. Основные итоги изучения палеолита Русской равнины // Краткие сообщения Института археологии АН СССР.— 1962.— Вып. 92.— С. 3—11; Борисковский П. И. Проблема развития позднепалеолитической культуры степной области. Доклад на VII Международном конгрессе антропологических и этнографических наук.— М., 1964.— 10 с.

²⁰ Формозов А. А. Время возникновения локальных вариантов и археологических культур в каменном веке // Антропологическая реконструкция и проблемы палеоэтнографии.— М., 1973.— С. 115—126; його ж. Проблемы этнокультурной истории каменного века на территории Европейской части СССР.— М., 1977.— 142 с.

²¹ Гладилін В. Н. Проблемы раннего палеолита...; його ж. Ранний палеолит...

²² Гладилін В. М. Категорії культурної спільності в ранньому палеоліті // Археологія.— 1972.— Вип. 8.— С. 3—8.

²³ Гладилін В. Н. Проблемы раннего палеолита...— С. 35.

з тим, що це визначення характеризує культурно-історичну спільність? Якщо врахувати, що поняття культури у даному випадку розглядається як оперуюче явищами, які відносяться до кола культурно-історичних (тобто треба думати, що „культурне“ має на увазі весь спектр проявів „соціального“, а не виступає як синонім „комплексу матеріальної культури“), то тоді, очевидно, у визначенні такого поняття повинні прозвучати ті характеристики, які й складуть специфіку поняття і розкриють його зміст у цій площині. Але такі характеристики у визначенні не звучать; цитоване визначення археологічної культури палеоліту несе не інтерпретаційний, а класифікаційний заряд. Об'єктивно воно націлене на розв'язання того ж завдання, що й поняття „тип індустрії“, а саме на пошук рис подібності чи розбіжності між пам'ятками.

Основні вимоги, що висувуються до пам'ятки для віднесення її до археологічної культури, ті ж самі, що й при віднесенні пам'ятки до певного типу індустрії, як про це пише В. Гладилін²⁴. Ця подібність спонукала ученого викласти докази неідентичності понять „тип індустрії“ та „археологічна культура раннього палеоліту“²⁵.

Перший доказ пов'язаний з тим, що типи індустрій часто представлені поодинокими пам'ятками, другий полягає у міркуванні, що окремі типи індустрій можуть являти собою хронологічні етапи єдиної культури.

Обидва ці аргументи до певної міри умовні. Теоретично навіть одна пам'ятка може характеризувати культуру, тим більше якщо ця пам'ятка вже достатньо своєрідна для встановлення високого ступеня її відмінності від інших, які входять до інших культур (тут доречно порівняти також думку І. Каменецького)²⁶. У зв'язку з цим справедливим здається твердження, що „тип пам'ятки“, тобто окрема, поки що єдина, але своєрідна пам'ятка — це у джерелознавчому сенсі „ембріон“ культури. А щоб цей ембріон „розвинувся“ в культуру, не вистачає інших подібних пам'яток. Тобто усе впирається у недостатність фактичних вихідних даних.

Уразливий і другий доказ неідентичності „типу індустрії“ та „культури“. Цей аргумент по суті зводиться до проблеми встановлення міри подібності чи відмінності при визначенні певних груп пам'яток або як етапів однієї культури, або як проявів різних культур. Чіткої і аргументованої такої міри немає. І сумніви в тому, що вона принципово може бути встановлена, доволі великі. Але в такому разі, якщо, з одного боку, розмежування на етапи в межах однієї культури чи різних культур об'єктивно не обґрунтоване, а, з другого боку, застосована на сьогодні міра подібності змушує відносити аналізовані пам'ятки до різних типів індустрії (тобто до тих підрозділів, які звичайно мають зв'язку-перехід на культуру), то хіба тим самим тип не прирівнюється до культури і в цьому випадку?

Таким чином, визначення культури ранньопалеолітичного часу, вироблене В. Гладилініним, має класифікаційний характер. І в цьому плані воно найбільш детальне і найбільш вдале з усіх запропонованих у ра-

²⁴ Гладилін В. М. Проблемы раннего палеолита...— С. 35.

²⁵ Там само.

²⁶ Каменецкий И. С. Археологическая культура — ее определение и интерпретации // Советская археология.— 1970.— № 2.— С. 18—36.

дянській літературі²⁷. Тут можна приєднатися до думки Л. Кулаковської про докладність визначення В. Гладиліна²⁸.

Праці, пов'язані з полемікою стосовно археологічної культури²⁹, досить наочно демонструють той факт, що термін „археологічна культура“ характеризується двома часто не чітко розмежованими аспектами. Перший аспект класифікаційний — тут інструмент „культури“ забезпечує систематизацію окремих пам'яток, причому використовуються спеціально розроблені критерії подібності археологічних комплексів згідно з рядом ознак. У цій сфері було напрацьовано вимогу повного залучення усіх доступних ознак при з'ясуванні культурної своєрідності пам'яток. Другий аспект — інтерпретаційний. Тут у сфері проблеми археологічної культури лежать питання співвідношення тієї чи іншої, відомої з етнографічних даних або гіпотетично гаданої, соціальної спільності з тією реальною спільністю людей, фактичним доказом якої є археологічна культура.

Таким чином, у тих випадках, коли термін „культура“ вживається не як соціально-історична категорія, а як просторово-класифікаційне поняття, для розкриття його змісту повністю може бути прийняте формулювання В. Гладиліна. Саме в цьому розумінні термін застосовується, наприклад, при виясненні внутрішніх закономірностей або специфіки крем'яного інвентаря мустьєрських пам'яток Криму³⁰. Таке розуміння і вживання терміну не суперечить традиції. Уявлення про археологічну культуру як класифікаційну одиницю широко розповсюджене³¹.

Друга площина поняття археологічної культури раннього палеоліту підводить до проблеми з'ясування дійсного історичного наповнення цього поняття у межах конкретної історичної епохи. Ранньопалеолітична (або краще середньопалеолітична) культура розглядається як термін, який адекватно відображає певний дискретний прояв минулого соціуму і при цьому є достатньо самобутнім, аби відбитися у своєрідності матеріальних залишків. У той же час це поняття виступає як інструмент, що дає змогу

²⁷ Анисяткин Н. К. Об археологических культурах...— С. 5—9; Любин В. П. Мустьерские культуры...— С. 1—224.

²⁸ Кулаковская Л. В. Мустьерские культуры Карпатского бассейна. — К., 1989.— С. 10, 11.

²⁹ Смирнов А. П. К вопросу об археологической культуре // Советская археология.— 1964.— № 4.— С. 3—10; Клейн Л. С. Проблема определения археологической культуры // Там само.— 1970.— № 2.— С. 37—51; Каменецкий И. С. Археологическая культура...— С. 18—36; Генинг В. Ф. Специфический предмет и некоторые актуальные задачи советской археологии // Вопросы археологии Урала.— 1975.— Вып. 13.— С. 5—16; Захарук Ю. Н. Об одной концепции археологической культуры // Первобытная археология. Поиски и находки.— К., 1980.— С. 256—259; Аникович М. В. Археологическая культура: последствия определения понятия для процедуры археологического исследования // Советская археология.— 1989.— № 4.— С. 115—126.

³⁰ Колосов Ю. Г., Степанчук В. Н., Чабай В. П. Ранний палеолит Крыма.— К., 1993.— 222 с.

³¹ Артанмонов М. И. К вопросу об этногенезе в советской археологии // Краткие сообщения Института истории материальной культуры.— 1949.— Вып. 29.— С. 3—16; Смирнов А. П. К вопросу об археологической...— С. 3—10; Клейн Л. С. Проблема определения...— С. 37—51; Клейн Л. С., Миняев С. С., Пиотровский Ю. Ю., Хейфец О. И. Дискуссия о понятии „археологическая культура“ в проблемном археологическом семинаре Ленинградского университета // Советская археология.— 1970.— № 2.— С. 298—302; Григорьев Г. П. Развитие классификации палеолита...— С. 27—31.

деталізувати реконструкцію соціально-історичного процесу давнини. Але залишається невстановленою типологічна приналежність соціального організму, відображенням якого є локальна середньопалеолітична культура. Уявлення про історичний характер явищ, що криються за археологічною культурою, не дозволяють вбачати жорстких аналогій уже в культурах верхнього палеоліту, а можливо, і в одночасних проявах різних територій.

Отже, виникає необхідність визначення того, що мається на думці під явищем, яке фіксується за допомогою інструменту археологічної культури. У цьому випадку найбільш прийнятним і обґрунтованим здається визначення В. Любіна. За археологічною культурою мустьєрського часу дослідник вбачає територіально відокремлені, самостійні, стійкі виробничі осередки етносоціального розвитку, які об'єднувалися силою споріднености, мови, соціально-економічних інституцій, усвідомленням антитези „ми — вони“³². Треба, проте, відзначити практично повну нерозробленість в археологічній літературі методики реконструкції соціально-історичних процесів у рамках відносно невеликих територій і, як наслідок, відсутність аргументованих результатів, отриманих для конкретних палеолітичних регіонів.

Vadym STEPANCHUK

ON THE MOUSTERIAN INDUSTRIES: SPATIAL CLASSIFICATION

The article analyses the generally accepted practice of registering peculiar features of the Mousterian stone inventory, providing a detailed characterization of its technical and typological aspects. Much attention is devoted to the approaches adopted in the former Soviet Palaeolithic Studies concerning the spatial division of the Middle Palaeolithic monuments.

The conclusion arrived at is that of the impossibility to elaborate nowadays an adequate universal and detailed meta-language of description.

³² Любин В. П. Мустьєрские культуры...— С. 203.